

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.2
Б 17

Людімила БАЗІПЄВСКА

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

У статті досліджується проблема вимог до психологічних властивостей та якостей особи, яка обрала професію психолога, а також вивчається вплив мотивації вибору діяльності, чинників професійного розвитку студентів на формування їх фахової спрямованості на етапі навчання у вищому навчальному закладі. Визначаються критерії особистісного зростання психолога, які є основою його успішного професійного становлення.

Ключові слова: професійна спрямованість особистості, мотиваційність, емоційна стійкість, адаптація до професії, критерії особистісного зростання професіонала, інтраперсональні, інтерперсональні характеристики особистості.

Професія психолога, у недавньому минулому майже унікальна, в останні роки стала дуже розповсюдженою. Можна спостерігати три взаємозалежних процеси, які впливають на популярність згаданого виду діяльності: зростання потреби в психологах у найрізноманітніших галузях, розширення мережі освітніх установ з підготовки психологів, зацікавлення цією професією як у молоді, що приходить у вищі навчальні заклади.

© Базіпєвська Людімила, 2003

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ...

81

так і дорослих, які бажать отримати нову спеціальність.

Сьогодні очевидно, що в соціальній ситуації буття, умови якої постійно ускладнюються, відповіді на всі запити людей, яким необхідна психологічна допомога, здатні тільки ретельно підготовлені професіонали.

Для формування професійно важливих властивостей фахівця, що визначають його придатність до обраного виду діяльності, необхідні насамперед: а) стійка спрямованість (мотив як вираження потреб, бажань і інтересів людини до своєї професії, що підтверджуються постійним прагненням до самовдосконалення); б) глибокі загальнотеоретичні знання, навички та вміння; в) адекватний рівень розвитку професійно важливих психічних процесів, що забезпечують успішність навчання і діяльності; г) емоційна стійкість, тобто здатність до збереження високоекфективної діяльності в умовах небезпеки, аварійних ситуацій, дефіциту часу та інформації, впливу екстремальних ситуацій на психічне здоров'я людини [5, 82].

Становлення професіоналізму в психології значною мірою починається з моменту рефлексії особливостей власного психічного простору, вироблення відношення до власного "Я". Аналіз літератури з проблеми, що вивчаємо [1, 64 – 67; 6, 228; 10, 88 – 93], дозволив нам виділити вимоги до знань, вмінь, навичок тих, хто обрав професію психолога, і на основі яких буде здійснюватиметься засвоєння змісту навчання у вищому навчальному закладі. Маємо на увазі такі основні моменти:

– **Навчальні глибоких теоретичних знань** відповідно до програми середньої освіти, зокрема анатомії та фізіології людини, законів розвитку функціонування суспільства, математичні знання.

– **Емпатія та інтуїція.** Емпатія передбачає багатий запас особистісних переживань особистості, які вона може використовувати для кращого розуміння предмету та об'єкту своєї майбутньої діяльності. Здатність до інтуїції свідчить про вправність, уміння встановлювати тісний контакт з іншим, наближатися до реальності клієнта:

– **Уміння спілкуватися.** Психолог повинен вміти

сформулювати думку та висловити потічно, послідовно те, що він збирається розповісти клієнтові, перевести власний процес мислення у процес мовлення, що зрозуміле для тих, з ким психолог спілкується.

— *Уміння вибирати адекватні ситуації спілкування*, поняття та стиль взаємодії, які забезпечують встановлення необхідного контакту з клієнтом. Крайніми психологами є ті, що мають почуття гумору, володіють мистецтвом розповіді.

— *Уміння використовувати ситуацію мовчання*. Клієнту потрібне мовчання психолога, під час якого він упорядковує свої думки, почуття, фантазії та поради, які отримав від фахівця;

— *Терпіння*. Зрозуміти інформацію, яку отримав від клієнта, осмислити її, знайти адекватні інформації поради, методи корекції потрібен час.

— *Жвавий інтерес до людей*, бажання допомогти їм у складних ситуаціях знайти опору, підтримку, довіру до себе та інших.

— *Добррозумність, повага іншої людини, чуйність, турботливість* як основу розвитку емпатійних характеристик майбутнього фахівця.

Важливим моментом для майбутнього психолога є здатність особистості подолати собою (витримка, саморегуляція, самоволодіння, наполегливість). Розвитку цих якостей сприяє ґрунтовне знання літератури, знайомство з музикою, театром, живописом, фольклором [6, 232].

Звертаємо увагу тих, хто цікавиться цією професією і у майбутньому бачить її як власну діяльність, що існують психологічні властивості та якості особи, протипоказані для обраної діяльності. Зокрема:

— *Нав'язість хронічних захворювань*. Хронічні захворювання (виразка, діабет, серцево-судинні захворювання та ін.), як правило, мають тісну, стійку кореляцію з рисами особистості. Додамо, що для практичного спеціаліста важливо мати потужну енергетику і засобами її відновлення, інакше така робота може негативно позначатися на його фізичному стані. Деякі фізичні вади роблять неможливими вибір професії практикуючого

психолога: інвалідність, косметичні дефекти, дефекти мовлення тощо.

— *Психічне нездоров'я* акцентуованих осіб або людей з помітними особистісними проблемами. У практичній роботі вони розв'язують свої особистісні проблеми і мало опікуються проблемами клієнта.

— *Показник інтелекту нижче середнього*, особливо його вербальний компонент. Інтелект є центральним механізмом розуміння поведінки іншої людини;

— *Невисоку зумислину спрямованість особистості*: слабкі альтруїстичні позиції, низький рівень мотивації до професії, негативність до співпраці та невра в його позитивний результат [6, 234].

Рівень результативності навчально-професійної діяльності студентів визначається багатьма чинниками, але вирішальне значення має професійна спрямованість особистості, від якої багато в чому залежать успішність оволодіння обраною професією, адаптація до трудової діяльності.

Професійна спрямованість студента припускає його установку на обраний вид діяльності, розуміння і прийняття її цілей і задач на основі потреби в одержанні професійних знань, що сформувалися в контексті професійної орієнтації учня.

У структурі професійної спрямованості входять професійні ціннісні орієнтації, інтереси, установки, мотиви і відносини.

Багато дослідників [1; 2; 3; 10] виділяють низку (від трьох до дванадцяти) параметрів професійної спрямованості, діагностика яких заснована на вивченні (окрім мотивів вибору професії) чинників, які, хоча і не входять у власну професійну спрямованість, але так чи інакше впливають на професійний вибір: час виникнення інтересу та остаточного рішення у виборі професії, емоційне ставлення до професії, ступінь самостійності вибору, самооцінка професійно значущих якостей особистості, адекватність уявлень про професію і тощо.

Метою нашого дослідження є аналіз теоретичних положень проблемної професійного становлення сучасного психолога та вивчення професійної спрямованості студентів-психологів. У

Дослідженні взяли участь 138 студентів соціально-гуманітарного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

У ході дослідження використовувався широкий спектр методів збору фактичного матеріалу: анкетне опитування, бесіда, інтерв'ю, проективні методики.

Об'єктом дослідження є професійна спрямованість студента-психолога на початковому етапі його навчання у вузі (I курс). Предметом ми визначили ряд критеріїв професійної спрямованості студентів. У якості критеріїв професійної спрямованості були розглянуті такі показники:

- мотиви вибору професії і чинники, що вплинули на її вибір;
- час прийняття рішення стати психологом і здатність протистояти зміні прийнятого рішення;
- задоволення своїм професійним вибором;
- ставлення до професії, яку отримують у вищому навчальному закладі;
- потреба в одержанні професійних знань;
- задоволення рівнем професійних знань, які набувають у вищому навчальному закладі.

За результатами проведеного дослідження основними мотивами вибору професії психолога були наступні:

- можливість бути корисним людям (60,1 %);
- інтерес до проблем психології (43,2 %);
- сподівання знайти оптимальні умови для саморозвитку й особистісного зростання (42,9 %);
- прагнення вирішити особистісні психологічні проблеми, допомогти собі (31,4 %);

Незначна кількість опитаних (2,7 %) вказали, що вибір професії для них є випадковим.

Для нашого дослідження важливе значення мало вивчення чинників, що вплинули на вибір професії майбутнього психолога. З цією метою в анкету було внесено питання "Що вплинуло на Ваш вибір професії?". Ми передбачили наступні чинники: бажання батьків; поради друзів, знайомих; рекомендації

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ...

читель; газети, радіо, телебачення; приклад людини, що працює в цій галузі; власне рішення; було байдуже, куди йти читатися. Досліджувані могли запропонувати і свої варіанти відповідей.

За нашімкими даними, чинник "власне рішення" є домінуючим при виборі професії психолога (87 %), що свідчить про його правильність вибору. На думку Е.А.Климова [2, 38], цей вибір повинен бути, по-перше, свідомим, по-друге, вільним, по-третє, самостійним. У цьому полягає одне з найважливіших психолого-педагогічних умов, що сприяють розвитку того, хто обрав вказану професію як особистості, як майбутнього суб'єкта праці. На чинник "власний приклад людини, що працює в цій галузі", позитивно відповіли 7% респондентів. Відповіді на інші чинники, передбачені анкетною, виглядають так: бажання батьків - 1,2%; поради друзів, знайомих - 0,9%; рекомендації вчителів - 2,3%; газети, радіо, телебачення - 2,1%; байдуже, куди йти читатися - 0,5%. Результати опитування свідчать про те, що обрана професія знайома тим, хто орієнтується на її вибір, хоча є респонденти (0,5%), для яких цей вибір не пов'язаний зі спрямованістю на вказаний вид діяльності.

За даними дослідження, яке ми провели, час прийняття рішення стати психологом для більшості респондентів (82%) пов'язаний зі старшим підлітковим та раннім юнацьким віком, що характерно для професійного самовизначення людини цього віку загалом. Решта респондентів пов'язують свій вибір як результат дозрівання професійного самовизначення у період юності (18 - 20 років). Вибір професії психолога пов'язаний у них з набуттям досвіду трудової діяльності (3,8% респондентів), навчанням в інших закладах (5%) та практичною орієнтацією у вирішенні проблеми отримання знань у межах цього факультету (3,2%) (менша оплата за навчання; ближче до дому; наявність гуртожитку і тощо).

Критерій "задоволеність своїм професійним вибором" та "ставлення до професії, яку отримують у вищому закладі освіти" більшість респондентів (91%) оцінюють позитивно; 9% досліджуваних ще не визначилися зі ставленням до виду

діяльності, яку обрали ("не знаю, чи справляюся з проблемами, що вирішує психолог" (6,3%), "мені байдуже, аби була вища освіта" (2,7%).

Нас цікавила впевненість студентів у тому, що до кінця навчання вони отримають знання, уміння і навички, необхідні для майбутньої діяльності. На питання "чи вважаєте Ви, що до кінця навчання Ви зможете отримати необхідні знання, уміння і навички для успішної діяльності?" 33,1% анкетованих відповіли "так", 40,5% - "скоріше так, ніж ні", 12,7% - "скоріше ні, ніж так", 1,5% - "ні", 12,2% - "важко відповісти".

На питання "чи задоволені Ви змістом і формою навчання на факультеті?" позитивно відповіли 52,6% досліджуваних, негативно - 25,6%, не визначилися з відповіддю - 22,8%.

Отже, мотиви вибору професії, чинники, що впливають на вибір, час ухвалення рішення про вибір професії, задоволення вибором, ставлення до професії, потреба в отриманні професійних знань впливають на формування професійної спрямованості особистості студента. Знання наведених вище фактів є необхідною умовою підготовки фахівця.

Проблема професійного зростання майбутнього фахівця пов'язана із визначенням критеріїв особистісного розвитку психолога, які є основою його успішного професійного становлення. У літературі знаходимо інтраперсональні та інтерперсональні критерії особистісного зростання психолога [А.В.Крипенко]. До інтраперсональних критеріїв особистісного зростання психолога належать:

- прийняття себе. Це означає визнати себе любити таким, який є, ставити до себе як до "особистості, гідної поваги, здатної до самостійного вибору" [7, 69], вірити в себе і свої можливості, довірити власній природі, організму. Останнє варто підкреслити особливо, тому що у цьому випадку довіра до себе не означає лише віру у можливість свідомого "Я", але також розуміння того, що "цілий організм часто може бути - мудріше, ніж його свідомість" [8, 242];

- відкритість внутрішньому досвіду переживань. "Досвід переживань" - одне з центральних понять у психології, яке

використовується для визначення певного процесу суб'єктивного переживання подій внутрішнього світу, здатність прислухатися до цієї внутрішньої реальності, поставитися до неї як до гідної довіри і "жити тут і тепер";

- розуміння себе. Як можна більш точно, повне і глибоке уявлення про себе і свій актуальний стан (включаючи реальні переживання, бажання, думки і тощо); здатність побачити і почути себе справжнього, крізь напашарування масок, ролей і захистів, адекватна і гнучка "Я-концепція", чуттєва до актуальних змін і асимільююча новий досвід, наближення "Я-реального" до "Я-ідеального" - це основні тенденції особистісного зростання психолога за цим критерієм;

- відповідальна воля. У взаєминах із самим собою це означає насамперед відповідальність за здійснення свого життя саме як свого, усвідомлення і прийняття своєї волі і суб'єктивності, відповідальність за вибір цінностей і винесення оцінок, незалежність від тиску зовнішніх оцінок; відповідальність за актуалізацію своєї індивідуальності і самобутності, за те, щоб заглибитися вірним собі;

- цінність. Найважливіший напрямок особистісного зростання психолога - посилення і розширення інтегрованості і взаємозв'язку всіх аспектів життя, а особливо - цінності його внутрішнього світу і самої особистості. Точніше було б говорити про збереження і захист цінності, якою людина володіє від початку: єдність між інтелектом та почуттями, "Я-реальним" та "Я-ідеальним", між особистістю та організмом [9, 140];

- динамічність. Особистість психолога повинна знаходитися в постійному, безупинному процесі змін. Найважливіший критерій особистісного зростання - динамічність, гнучкість, відкритість змінам і здатність, зберігаючи свою ідентичність, розвиватися через вирішення актуальних протиріч і проблем та постійно "бути в процесі" - "скоріше бути процесом можливостей, що зароджуються, чим перетворитися в якусь застиглу мету" [8, 221].

До інтерперсональних критеріїв особистісного зростання психолога належать наступні характеристики:

— прийняття інших. У інтерперсональному напрямку особистісне зростання психолога виявляється насамперед у динаміці відносин до інших людей. Це проявляється у здатності прийняття інших людей такими, якими вони є, поваги до їхньої своєрідності і права бути собою, визнання їх безумовною цінністю і довіри до них;

— розуміння інших. Зрілість психолога-професіонала виявляється у свободі від стереотипів, у здатності до адекватного, повного і диференційованого сприйняття навколишньої дійсності загалом та особливо — інших людей. Найважливішим критерієм особистісного зростання психолога, що забезпечує успішність професійного становлення, є готовність вступати в міжособистісні контакти з тими, кому необхідна психологічна допомога на основі глибокого і тонкого її розуміння, співпереживання та емпатії у відношенні до іншого;

— соціалізованість. Особистісне зростання психолога веде до все більш ефективного прояву його фундаментарного прагнення — до конструктивних соціальних взаємин. Психолог у контактах стає все більш відкритим і природним, але при цьому — більш реалістичним, гнучким, здатним компетентно вирішувати міжособистісні протиріччя і співпрацювати з іншими в максимально можливій гармонії;

— творча адаптивність. Найважливіша якість психолога-професіонала — готовність сміливо і відкрито зустрічати життєві (професійні) проблеми та вирішувати їх, не спрощуючи, а виявляючи “творчу адаптацію до новизни конкретного моменту” та “уміння сформулювати і використати всі потенційні внутрішні можливості клієнта та власні можливості” [8, 81].

К. Ролджерс стверджує, що самоактуалізація як внутрішня активна тенденція розвитку самого себе не може відбуватися без емпатійного розуміння і прийняття іншої людини, без взаємодії з ним. Прагнення особистості реалізувати себе, виявити свої можливості є головним спонукальним мотивом творчості. Але без емпатії, без прийняття себе та іншої людини неможливі ні самоактуалізація, ні самореалізація, і особливо це стосується

психолога [7, 69]. Це є однією з невідмінних умов його успішного професійного становлення.

Структура професійної діяльності психолога та її зміст не залишаються незмінними. Вони змінюються з особистісним зростанням спеціаліста, який знаходить у ній все нові сторони, нові змісти, нові форми цієї діяльності. Таким чином, розвиток особистості психолога стимулює перетворення його професійної діяльності, поглиблення уявлень про неї. Перетворення професійної діяльності психолога, її якісно новий рівень, у свою чергу, веде до подальшого особистісного зростання, яке наповнює її новим змістом.

Психологія не може в повному розумінні слова називатися ні працею, ні роботою, ні службою, ні мистецтвом, ні хоббі — це інтенсивне особистісне і професійне зростання, яке не зупиняється. Подальше наше дослідження пов'язане з вивченням та порівняльним аналізом рівня розвитку професійної спрямованості студента залежно від року навчання у — I, II, III курси. Нас цікавить динаміка професійного становлення студента, розвиток його професійної спрямованості на етапі навчання у візі.

1. Багашов М.М., Лукьянова М.И. Специфика подготовки психологов к профессиональной деятельности в различных социально-производственных сферах // Психологическая наука и образование. — 1998. — № 2. — С. 64 — 67.
2. Братченко С.Л., Миронова М.Р. Личностный рост и его критерии // Психологические проблемы самореализации личности. Сб. ст. / Под ред. А.А.Крылова, Л.А.Коростельной. — СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1997. — С. 38 — 46.
3. Гаврилова Т.П. Психологическое знание в арсенале средств практического психолога // Психологическая наука и образование. — 1998. — № 2. — С. 33 — 38.
4. Доленко Е.Л. Характеристики профессионального общения психолога / Журнал практического психолога. — 1998. — № 7. — С. 67 — 74.
5. Лидерс А.Г. Особенности позиции практического психолога по отношению к клиенту // Журнал практического психолога. — 1998. — № 9. — С. 96 — 112.
6. Основы практической психологии. / Под ред. Панок В. / — К.: Дибіль, 1999. — 536 с.
7. Ролджерс К. Эшлен Вест и одиночество // Моск. психотерапевтич. журнал. — 1993. — № 3. — С. 69.
8. Ролджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. — М.: Пресс, 1994. — С. 242.

9. Тиліш П., Рожжерс К. Диалог // Моск. психотерапевтич. журнал. – 1994. – № 2. – С. 75–140.

10. Фонарев А. Р. Формы становления личности в процессе ее профессионализации // Вопр. психологии. – 1997. – № 2. – С. 88–93.

Людмила Базилевская. Проблемы профессионального становления будущего психолога. В работе исследуется проблема требований к психологическим свойствам и качествам личности, которая выбрала профессию психолога, а также изучается влияние мотивов выбора деятельности, факторов профессионального развития студентов на формирование их профессиональной направленности. Определяются критерии личностного роста психолога, которые являются основой его успешного профессионального становления.

Ключевые слова: профессиональная направленность личности, мотивы деятельности, эмоциональная устойчивость, критерии личностного роста профессионала, интраперсональные, интерперсональные характеристики личности.

Ludmila Bazyulevska. Professional formation problems of a future psychologist. The article deals with the problems of demand investigation to psychological virtues and qualities of a personality, who has chosen the profession of a psychologist, as well as, with the study of the influence of activity choice motives, factors of students' professional development on the formation of their professional trend. The criteria of a psychologist's personal growth, which are the basis of his successful professional formation is determined.

Key words: personal professional trend, motives of activity, emotional steadiness, criteria of personal growth of a professional, intrapersonal, interpersonal characteristics of a personality.

УДК 152.3:378
К 78

Леся КРАВЦІВ

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто особливості комунікативного аспекту рефлексії. Зокрема аналізується аспект комунікативної іншомовленнєвої діяльності студентів у стані емоційного напруження та звичайному стані і розуміння ситуації педагогами з різним рівнем розвитку комунікативної рефлексії.

Ключові слова: комунікативна рефлексія, педагогічне спілкування, педагогічний вплив, комунікативної педагогічної рефлексії, емоційогенний стан, рівень розвитку рефлексивних характеристик.

Розгляд педагогічного спілкування як власне комунікативного дозволяє глибше усвідомити комунікативну природу всього педагогічного процесу. У педагогічній діяльності спілкування є не однією із функцій учителя поряд з іншими його функціями, а виступає як інтегральна форма цієї діяльності. Коли між учителем і учнем відбувається якість безпосереднє чи опосередковане спілкування (а в педагогічному процесі задана ситуація є постійною), тоді можна говорити про комунікативну сутність педагогічної діяльності [5, 8].

У роботах Г. О. Балла, О. О. Бодальова, М. Й. Борилевського, С. Л. Братченко, В. М. Гагузюка, М. М. Заброцького, В. О. Кан-Калкіна, М. Н. Корнева, Я. Л. Коломинського, О. В. Киричука, С. Д. Максименка, С. О. Муратова, О. О. Леонтєва, Х. І. Лійметса, Л. Є. Орбан, Т. М. Титаренко, С. О. Рябченко, Н. В. Чепелевої,